

Resereportage från Indonesien:

Batakland

Nykomlingar till Sumatra blir alltid lika förvånade! Bara några timmars bussresa från det hektiska Medan, i Norra Sumatra där muezzins bönerop överröstar gnisslet från den kaotiska trafiken befinner man sig plötsligt i ett böljande och fruktbart jordbruksland med talrika små kyrkor och grånade gravstenar med kristna kors som ligger inbäddade i fälten.

Inte nog med det! Efter ytterligare ett par timmar längs den beryktade Transsumatran Highway som prövat mången resenärs tålamod anländer man till Lake Toba, sydöstasiens största vulkaniska sjö! Trakterna runt Toba och ön Samosir som höjer sig ur sjön är det kristna batakfolkets hemland.

Trots att de är omgivna av utpräglad muslimska samhällen, Aceh i norr och Minangkabau i söder har batakerna förmått bevara sin etniska särart. En intensiv kristen missionsverksamhet under 1800-talets andra hälft ledde till att en majoritet av batakerna

bekänner sig till den kristna tron även om flera seder och tänkesätt finns kvar från en tidigare animistisk och hinduiskt influerad tid. Det finns även muslimska batakerna men för flertalet verkar den kristna tron vara kärnan i deras identitet och det som skiljer dem från Indonesiens majoritetsbefolkning. Det finns flera batakstammar, jag har kommit i kontakt med karo- och tobafolket.

Dramatisk forntid

Kratern som omsluter Tobas skimrande vidder blev till för cirka 100 000 år sedan vid ett av de största

vulkanutbrott som jorden upplevt. Vid ett senare utbrott höjde sig ön som sedermera kallades Samosir upp ur sjön och mycket senare, man beräknar att det var kring början av vår tideräkning slog sig batakernas förfäder ner här efter att ha fördrivits från sina ursprungstrakter i Norra Burma och Thailand.

Kraterväggarna har med årtusendenas gång förvandlats till branta grästäckta kullar med rundade konturer, under vattenytan lurar djup på upp till en halv kilometer. Från sjön kan man upptäcka små byar halvt undanskymda av grönskan på stränderna och på de branta sluttningarna trotsar enstaka odlingar tyngdlagen. Det är vanligt att se örnar svepa över vidderna på jakt efter byte och mot kvällen flyger vita fåglar med målmedvetna vingslag mot sina nattkvarter.

De heta källorna i bergen på sjöns västra sida vittnar om att det fortfarande bubblar och sjuder under jordskorpan. Det är bara cirka 100 km till vulkanen Sibayak som fräser hotfullt omsluten av täta sulfatångor. Nere vid Tobas strand rå-

Det här gänget med glada skolelever mötte jag vid vattenfallet i närheten av Tuk-Tuk.

Gravar vid Toba-sjön.

der lugnet. Tidigare var det förbjudet för en batak att leda främlingar till sjön som betraktades som helig. De tiderna är längesen förbi.

Mången resande liksom jag själv har dröjt sig kvar här i ett av de många små hotell som vuxit upp här i den himmelska friden. Indonesiens visabestämmelser kan ställa till med problem men cirka tre månader kan man få sig förunnade. Tillräckligt med tid för att hinna bli nyfiken och forska bakåt i tiden.

Tidig historia

Norra Sumatras otillgängliga mark med tät djungel och djupa bergsraviner gjorde att folket kring Lake Toba kunde leva relativt ostört. På den vulkaniska fruktbara jorden växte jordbrukssamhällen fram. Gemensamt med andra tidiga agrarsamhällen i Sydostasien hade de riset, vattenbuffeln och en förkärlek för grovhuggna stenmonument. En mytologi växte fram med Tobas djupa vatten som ett centralt element. Kvinnorna vävde in sina erfarenheter och liv i bonader och dukar som glänste av guld och silvertrådar. Männen utvecklade stor skicklighet som träsnidare. Och de byggde stora trähus som dekorerades med fruktbarhetssymboler och magiska tecken. Ödlor, buffelhorn och kvinnobröst var symboler som

fortfarande anses bringa lycka och rika skördar. Husens gavlar målades i rött, svart och vitt. Det är lätt att se likheter med torajafolkets husbyggen i Sulawesi och dayakernas utsmyckningar av sina långhus i Kalimantan. Likheterna talar för att det funnits förbindelser folken emellan eller åtminstone ett gemensamt ursprung.

Kannibalism

1783 publicerade William Marsden som var i ostindiska kompaniets tjänst en skildring av ett dittills okänt folk som levde i Sumatras inre. Han beskrev ett samhälle med ett väletablerat juridiskt system, komplex arkitektur och mest betydelsefullt, ett skriftspråk som baserade sig på det forntida Sanskrit. Det som väckte mest häpnad var att detta till synes "civiliserade" folk även hade starka inslag av kannibalism som en del av ett strikt ritualiserat straffsystem. Bland annat äktenskapsbrytare och krigsfångar drabbades av att bli uppäten enligt speciella regler bit för bit. Holländarna som från början av 1800-talet blev den dominerande kolonialmakten förbjöd denna typ av sanktioner som ändå sannolikt levde dolda för myndigheter.

De dröjde till 1860-talet innan det egentliga missionsarbetet startade. En veritabel väckelserörelse

gick fram bland tobabatakerna på 1870-talet, de anses änu idag vara de mest religiösa av batakernas stammar. Majoriteten av dagens batakter tillhör den protestantiska kyrkan.

Indisk influens

Innan kristendom och islam kom malajvärldens kultur alltmer under påverkan av indisk kultur. Både i nuvarande Malaysia och på flera av Indonesiens stora öar: Java, Kalimantan och Sumatra fanns hinduiska konungadömen som senare fick ge vika för islam. Denna indiska våg nådde även batakerna. I Batakspåket finns 200 ord som man kunnat härleda till sanskrit, de flesta av dem med religiös, magisk eller kronologisk betydelse.

Mycket lite är känt om relationerna mellan indier och batakter men man håller för sannolikt att batakerna idkade handel med det hinduiska Sriwijaya på 600-talet och försedde dem med skogsprodukter.

Muslimska myndigheter i modern tid har visat lite intresse för pre-islamiska historiska förhållanden.

Detta gäller isynnerhet Sumatra som saknar stora monument som Borobodur eller den exotiska elegansen som drar turister till Bali.

Med 1200-talet påbörjades islams segerrika framgång genom malajernas övärld, det nuvarande Indonesien. Det var till större delen en fredlig process som initierades av handelsrelationer och köpmän. Det var också vid denna tid som konungadömet Aceh skaffade sig en ledande ställning bland konungadömena på Sumatra.

Kolonialmakterna hade mindre intresse av batakernas svårtillgängliga områden i sig. Däremot är det uppenbart att det varit och fortfarande är betydelsefullt att bevara en kristen kil i det annars helmuslimska Sumatra. I batakernas land ligger kyrkorna tätt. Det är inte en och två gånger som jag undrar var pengarna kommer ifrån till alla kyrkor i områden där vägnarna knappt är farbara. Då jag frågar människorna här säger de att församlingsborna själva har samlat in pengar. Hm.

Även om kristendomen fick genomslag så fogade sig batakerna endast motvilligt under holländarnas kolonialvälde och det var först efter flera strider som holländarna i början av 1900-talet fick grepp om batakområdena. 1915 byggdes en väg från Sumatras östkust in mot Toba.

Under andra världskriget var Sumatra ockuperat av japanerna som till en början hälsades med glädje då man i dem såg befriare från holländarnas förtryck. Förväntningarna förbyttes snart och även batakerna fick utstå många grymheter och umbäranden innan japanerna slutligen kapitulerade och världskriget var till ända.

Efter självständigheten inordnade sig batakerna under indonesierna men också detta har skett motvilligt.

Först sent omsider, då mina tre månader på Sumatra nästan var till ända, fick jag veta att det finns en underjordisk för omvärlden föga känd rörelse som eftersträvar autonomi för Norra Sumatra som provins. På samma sätt som Aceh vill man göra slut på den indonesiska centralregeringens exploatering av de regionala resurserna. Fram-

Traditionellt batakhus.

gångarna för separatiströrelsen i Aceh har setts med stort intresse av rörelsens medlemmar och sympatisörer som i första hand är batakerna, både kristna och muslimer.

Muslimsk dominans

I andra delar av Indonesien har motsättningar mellan lokalbefolkning och den malajiska majoritetsbefolkningen ofta lett till våldsamma konflikter med brutala repressiva metoder från den indonesiska regeringens sida. Mest känd för européer är konflikten i Aceh och ÖstTimors blodiga kamp för självständighet. Även om indonesierna ratifierat dokumentet om respekt för de olika ursprungsfolk inom dess gränser i september 2007 har detta knappast lett till förbättringar för människorna i till exempel Västpapua där människor fortfarande får långa fängelsestraff för att ha hissat sin egen flagga.

I Berastagi norr om Toba där majoriteten av befolkningen är kristna karobataker är förbittringen många gånger påtaglig. Trots att den regionala styrelsen består av karobataker känner de sig marginaliserade och osynliga i ett nationellt perspektiv. Media förmedlar ett ensidigt budskap med enbart muslimska förtecken.

"Det är som vi inte finns, vi är osynliga, ändå är 85 procent av Berastagis invånare kristna", säger en privat hotellägare. "På TV pågår ständiga debatter och frågestunder med muslimer och återigen muslimer. Ingen frågar oss. Vi demonstrerar inte och bråkar, vi sköter vårt arbete." Ovanför den lilla stadens centrum på en kulle ligger moskén från vars minaret stadens invånare fem gånger om dagen dränks av budskapet att Gud är stor. "Allah'ó akba".

Nutid

Moderna tider har för länge sedan nått batakernas land, turismen som visserligen avtagit betydligt sedan Bali-bomberna har skapat kontakter utåt men batakfolket har inte gett avkall på sin starka självkänsla som ett speciellt och skilt folk jämfört med andra.

Det här är kanske tydligast på ön Samosir där man över hela ön kan se de stora skeppsliknande trähusen. Också i nybyggen har man använt sig av den traditionella husstrukturen som blivit något av ett signum för batakulturen. Inuti kan huset vara modernt men takgavlarna har fått den karakteristiska böjda formen.

För batakernas hantverkstraditioner har turismen haft avgörande betydelse. Andrew Causey beskriver i sin bok "Hard bargaining in Sumatra" hur träsnidertraditionen var nästan utdöd överallt i batakernas hemländer och hur turismen nästan som enda faktor blåst liv i och hållit denna tradition levande. Han beskriver också hur de lokala träsnidarna förmått förnya sig själva och skapat nya former för sitt snideri.

Fortfarande går det att finna religiösa församlingar som bekänner sig till förkristna traditioner. Cirka 20 km inåt landet från Parapat i byn Lagu Boti besökte jag Bale Pasoqit, en luftig och vacker

kyrkobyggnad från år 1921, intill kan man se den tidigare kyrkobyggnaden inrymd i ett traditionellt batakhus. Efter Indonesiens självständighet 1947 är denna typ av församlingar och kyrkor inte erkända som officiella och är också ovanliga. Här i Bale Pasoqit hålls gudstjänster varje lördag och människorna samlas iklädda sina traditionella dräkter. Prästen "ihut an" håller en predikan på batakpråket och församlingen reser sig upp och deltar i bönen. Det är en stilfull och vacker gudstjänst som till det yttre skiljer sig från den protestantiska främst genom att män och kvinnor sitter skilt på var sin sida av rummet. Barnen följer med sina mammor och ger hela tillställningen en livfull prägel.

En god vän till mig kallade Samosir för världens största kyrkogård. Då man färdas på vägen runt sjön ligger gravarna ibland sida vid sida. Här begravs familjemedlemmar i närheten av huset eller ute på fälten, en gammal tradition som funnits i jordbrukssamhällen och fortfarande är levande här. Gravarnas storlek och utsmyckning vittnar om familjens ställning och resurser och har numera blivit mera av statussymboler. Gravarna kan ha de mest fantasirika utsmyckningar, nästan alltid finns här de typiska symbolerna för fertilitet: ödlan och buffelhornen.

Tobabataker

En ödesfråga på Samosir gäller turismens överlevnad. På 70-talet och under cirka 20 år framåt tävlade hotell och guesthouse om den allt tätare turistströmmen. Bomberna i Bali och huvudstaden Jakarta sände turisterna flyende och turistnäringen har inte återhämtat sig även om högsäsongen kring jul och sommar fortfarande lockar ett flertal och de små dubbeldäckade båtarna från Parapat på fastlandet fördubblar sina turer.

Minskade försörjningsmöjligheter har tvingat flera att söka sig bort från ön.

I staden Medan är numera nästan hälften av invånarna kristna batak. Redan på 1920-talet skapades en urban kultur här med dagstidningar och böcker som startade en medvetenhet om nationella och antiholländska strömningar.

I nästan varje familj på Samosir finns det en eller fler som sökt sig bort, främst till Jakarta, Penang och Medan men också längre bort till Tyskland eller Australien. Äktenskap med utlänningar är vanliga och är för många den enda möjligheten att ta sig från knappa livsvillkor hemma. Trots de långa avstånden verkar de känslomässiga banden inte uttunnats. De flesta tobabataker som skapat sig en tillvaro utomlands återvänder så småningom för en kortare tid av året och bygger hus här på Samosir. I grannskapet där jag bor finns flera hus som står tomma i väntan på sina ägare som skaffar sin försörjning i avlägsna länder.

Det är lätt för en besökare i Tuk-Tuk att få bilden av batakmannen som en sorglös varelse mer benägen till sång och gitarrspel än hårt arbete på fälten. Det må så vara, jag har tillbringat många underbara stunder lyssnande på batakernas sånger, men jag har också sett många kvinnor som slitit i risodlingarna. Eftersom det i första hand är männen som arbetar inom turistbranschen så är det också de som drabbas av arbetslöshet då turisterna uteblir. När jag blev mer bekant med människorna insåg jag

Reza som berättade för mig om autonomirörelsen.

att en vacker sång och ett leende kunde dölja en ofta hopplös social situation.

Magiska svampar

På avstånd från tätorterna bor många batak i byar på högplatån som man når om man följer den vindlande vägen uppför bergssluttningen. De ursprungliga skogarna är avverkade och stora områden är täckta av snår och glesa tunna trädstammar. Där marken odlats avlöser risodlingarnas skira grönska kaffebuskarnas glänsande mörkgröna blad.

På fälten betar de sävliga långhornade vattenbufflarna. Ur marken som de gödslar spirar den "magiska svampen" som har halucinogena egenskaper och bidrar till Samosirs rykte bland resande som en "magisk ö".

Bybornas liv här på högplatån är till stor del omärkt av turismens kommers som pågår i tätorter som Tuk-Tuk och Tomoc nere vid sjön.

Gemensam för alla batak och en stark sammanhållande kraft är tillhörigheten till en patriarkalt organiserad utvidgad familj och klan.

Varje familjemedlem förväntas närvara vid klanens festligheter som omger årets stora högtid, det nya året. Då anländer släktingar från när och fjärran och det krävs starka skäl för att utebli. Tiderna kring jul och nyår är också bröllorens tid. Ceremonierna kring bröllop är ännu starkt traditionsbundna och inrymmer ceremonier som betonar giftermålets kollektiva natur. Det är inte enbart en union mellan två människor, det handlar om att skapa en ny gemenskap och knyta band mellan respektive familj och klan. Tidigare kunde brölloren vara i flera dagar och innebar enorma kostnader för mannen som även betalade en brudpenning. Numera har de flexibla batakerna valt att prioritera andra saker som till exempel barnens utbildning istället för att behålla traditioner som ej längre upplevs som funktionella.

Fortfarande är det sällan som

män och kvinnor minglar i sociala sammanhang. På öns enda nattklubb dånar technomusiken men även om de unga flickorna kommer hit så är det ovanligt att se par. Sex är förbehållet gifta par eller åtminstone blivande gifta par.

I likhet med många andra sydöstasiatiska samhällen fäster batakerna stor uppmärksamhet vid den sociala hierarkin även om normerna luckrats upp en hel del i moderna tider. Tidigare bestämdes en persons position av social bakgrund, närhet till byns ledande klan, och yrke, med lantarbetare som lägst och kontorsarbete som högst på statusstegen. Numera fick jag intrycket att enbart pengar var utslagsgivande: "Rich people" och "poor people". I detta skiljer sig inte batakerna från resten av världen. För de unga männen är motorcykeln och mobilen något av ett måste, men de moderna attributen innebär inte att de tar avstånd från sin etniska tillhörighet. Det verkar inte finnas någon motsättning i att vara både modern och batak. Som resande kan det vara intressant att reflektera över var man själv blir inordnad på stegen och vilka kriterier som är utslagsgivande.

Språk

Frågor som berör språk är ofta avgörande för ett minoritetsfolks överlevnad. I batakernas hemländer lär sig barnen att tala batak som första språk. Många ambitiösa föräldrar isynnerhet de som flyttat till städerna väljer emellertid att sätta sina barn i indonesisk skola.

la. Mr Moon som är suverän chef på "Liberta Guesthouse" berättar att hans tre döttrar som vuxit upp i Medan lärt sig indonesiska som första språk och att de sedan valt indonesisk skola. Han beräknar att numera 80 procent av batakerna i hans generation talar batak men då det gäller den nya generationen är han mer pessimistisk "kanske bara 60 procent".

Språkfrågan är givetvis beroende av beslut som tas på högre politisk nivå. Indonesiska regeringens policy har genomgående utfallit negativt för de över 300 olika etniska grupper som bebor de indonesiska öarna. All högre undervisning och all examenskrivning sker på indonesiska.

Det är kanske inte så märkligt då om allt fler batak propagerar för större autonomi och större möjlighet att påverka i lokala frågor i förhållande till nationalstaten Indonesien. Just nu pågår en intensiv lobbyverksamhet för en skild provins (eller kabupaten) som skulle få namnet Tapanuli.

Med sina 6 miljoner är batakerna fjärde i storleksordningen efter javaneser, sundaneser och balineser.

Batakerna klarade sig väl genom förra århundradets stora omvälvningar. Från att ha varit ett okänt folk med tvivelaktiga seder är de numera bland de mest välkända etniska grupperna i Indonesien.

Gunilla Karsten
Text och foto

Artikelförfattaren med vattenbufflar: "Vattenbufflarna är underbara fridsamma djur."